

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Capitvlaria Regvm Francorvm

Additae sunt Marculfi monachi & aliorum formulae veteres, & Notae
doctissimorum virorum

Baluze, Etienne

Parisiis, 1677

Capitvla Lvdovici II. Imp.

urn:nbn:de:hbz:466:1-22974

CAPITVLARIA
HLVDVVICI II.
IMPERATORIS.

TITVLVS PRIMVS,

SIVE

CAPITVLA DATA ANNO CHRISTI DCCCL.
IN CONVENTV TICINENSI.

*Capitula de rebus secularibus quæ statuit piissimus Imperator
Hludouvicus, quæ gloriosi quoque genitoris ejus Hlotharij
serenissimi Augusti auctoritate firmata sunt.*

CAP. I.

PErventum est ad nos quòd eos qui Romam orationis causa pergunt, vel qui negotiandi causa per regnum nostrum discurrunt, collecti latrones diripiant, eòsque aliquoties vulnerent vel occidant, & eorum bona diripiant. Ideo volumus ut Comites nostri, eorum Sculdafij adjunctis, secum vassallis Episcoporum, si necessitas fuerit, ubicunque tales fuerint, studiosissimè perquirant, ut eos capiant atque distringant. Et si hujus criminis reos inveniunt, pœnas in legibus positas erga eos absque ulla negligentia exequantur, ut ab his malefactoribus regnum nostrum purgetur, & qui in nostra fiducia huc veniunt, sive orationis sive negotiandi gratia, salvi esse possint. Sciat autem unusquisque fidelium nostrorum quia quisque Comes & quilibet publicus minister hujusmodi malefactoribus aut assensum præbuerit, aut eos qui persequi neglexerit, nostræ indignationis motum sentiet, & proprio honore privabitur.

II.

Sed & hoc comperimus quia ex diversis locis hujusmodi noxij homines inter se

conspirent, & diversos comitatus circumcunt, prædas & rapinas per villas seu per vias vel per silvas faciant, & innocentes homines deprædentur & spolient. Et hi quoque similiter volumus ut diligenti studio perquisiti capiantur & distringantur. Et si obnoxij hujus sceleris inventi fuerint, legalibus pœnis absque ulla dilatione subiciantur, ut hujusmodi inquietudo & injusta direptio à populo nostro auferatur, & liceat omnibus sub nostra ditione dependentibus cum salvatione ac pace vivere, ut ordo reipublicæ secundum justam administrationem prorsus salvus & quietus permaneat.

III.

Audivimus quoque quòd quidam domos & possessiones habentes, concipient sibi atque consocient latrones aliunde venientes, eòsque occultè foveant & solantur ad tale facinus perpetrandum, ut quicquid ipsi ex pernicioso opere adquisierint, cum eis partiantur. quod genus malefactorum pessimum judicamus, quia non solum ipsi mala peragunt, sed etiam aliorum opere & officio ad scelera utuntur. Vbicunque igitur in tali suspitione quilibet venerit, & rumor in populo dispersus

Y iij

fuerit quòd hæc facinora exerceat, si adhuc prolatum est, cum duodecim se purget. Si autem in aliquo manifestatus aut deprehensus est, statim capiatur & distringatur, & damnationem legibus præfixam sustineat. Vbicunque verò siue manentes siue vagantes latrones comprehendere publici muneris administrator voluerit, & ille se defendere conatus fuerit, si inter hæc fortè eundem latronem occidi contigerit, nulla is qui eum occidit damnatione multetur, neque ulla inimicitias à parentibus aut ullam persecutionem ab ullo ejus amico vel propinquo sustineat. Quòd si aliquis ejus senior aut propinquus propter hoc vindictam facere conatus fuerit, & iudex publicus eum compefcere non poterit, per fidejussores idoneos talis persona ad nostram deducatur præsentiam, ut complices & fautores sceleratorum nostra animadversione plectantur. Vbicunque autem fama est tales habitare, inquisitio per sacramentum per omnem populum circa manentem fiat, & cujuscunque gentis aut conditionis fuerit, per quos hoc inquiri melius potuerit, jusjurandum dare, cum à Comite conventus fuerit, recusandi non habeat potestatem.

IV.

Sed & hoc pervenit ad notitiam no-

stram, quòd quando potentes & honorati, siue ecclesiastici, siue seculares, ad nos veniunt, à populo, in quorum domibus mansiones accipiunt, suis usibus fuorumque equorum necessaria per vim tollant, & hac occasione populus noster affligatur. Idcirco præcipimus ut nullus fidelis noster, quicunque ad nostram præsentiam properat, nihil in veniendo aut revertendo ab aliquo violenter tollat, sed suis hominibus & equis, nisi fortè ab amicis stipendia acceperit, ab hospitibus suis pretio justo comparet. Nam quicunque hujus mali famam habuerit, cum ad nos venerit, veracem hominem volumus ut det qui pro suis omnibus juret nihil eos in itinere tulisse. Et si fortè in aliquo se suosque obnoxios recognoscit, donet idoneum hominem qui juret, aut cuncta restituat his à quibus abstulisse visus est.

V.

Hoc etiam multorum querelis ad nos delatum, quòd potentes & honorati viri locis quibus conversantur minorem populum depopulerunt & opprimant, eorum prata depascant, mansionem etiam contra voluntatem privatorum hominem siue pauperum domibus suis ..... *Cetera desunt.*

TITVLVS II.

SIVE

CAPITVLA EDITA ANNO DCCCLIV.

IN PALATIO TICINENSI.

IN nomine sanctæ & individue Trinitatis, incarnationis Domini nostri Iesu Christi anno DCCCLIV. anni imperij Domini Hludovici Imperatoris augusti VI. Indictione IV. dum conventum fidelium nostrorum palatio nostro Ticinæ civitatis convocaretur, & simul eorum & nostrorum nobilium consultu non solum ecclesiasticam utilitatem & populi salvationem, sed etiam totius regni statum perquirere studeremus, inter reliqua populus noster nobis quasdam petitiones obtulit, quas nos Dei amore & eorum fidelitate ducti libenter suscepimus, atque ideo subter annotata capitula ad eorum utilitatem subscribi fecimus, quas in futuro pro lege tenenda firmamus.

Lib. 1. leg.
Longob. tit.
6. c. 2.

DE feminis quas defunctis viris lex Longobardorum prohibet ante anni spatium vestem religionis mutare, velumque suscipere, petierunt ut nostra licentia eis mox dum divina pietas inspiraverit, eas indemnes licere suscipere. Nos autem ejus considerantes quia præterito tempore pro ipsa dilatione multæ etiam raptæ intra eundem spatium ad aliam partem distractæ fuerunt, ideo & earum petitionem, quam justam censuimus, suscipimus, & eis ita fieri concedimus.

I I.

Nostre majestati reclamaverunt patres nostri vel nostri super eas superfluas factas inquisitiones. Ideo eis concedimus ab hinc in futurum nullas alias super eos fieri inquisitiones nisi unde Karoli proavi & avi nostri tempore factæ fuerunt.

I I I.

Lib. 1. leg.
Longob. tit.
44. c. 4.

Deliberis hominibus qui super alterius res resident, & usque nunc à ministris reipublicæ contra legem ad placita protrahantur, & ideo pignorantur, constitu-

tum est ut secundum legem patroni eorum eos ad placitum adducant. Et si quis eos contra hanc nostram auctoritatem & eorum legem pignorare aut distringere præsumpserit, patrono ejus omnia cum lege emendet, & insuper pro præsumptione bannum nostrum componat.

I V.

De homicidio, unde lex pro simplicitate probationem trium testium querit, & testes habere non potuerit, concedimus ut cum duodecim juratoribus juret, ab eadem simplicitate absolutus proprium non amittat.

V.

De chartis quæ à quibusdam personis falsæ appellantur constituimus ut si Notarius super fuerit & testes qui eam veram & idoneam faciant, & si testes mortui fuerint, & Notarius super fuerit, cum duodecim juratoribus veram & idoneam eam faciat. Concessas denique petitiones vestras consideravimus etiam ea quæ ad nos in pridem pervenerunt, ad referendas malorum insidiationes iisdem adjungere capitulis.

TITVLVS III.

S I V E

CAPITVLARE INTERROGATIONIS
AD EPISCOPOS.

Datum, ut videtur, anno Christi DCCCLV.

Capitula quæ gloriosus Imperator Hludouvicus suis Episcopis de statu sui regni considerare præcepit.

DE conversatione Episcoporum, Presbyterorum, & ceterorum Clericorum, de doctrina & prædicatione in populo, de conscriptione librorum, de restoratione Ecclesiarum, de ordinatione plebium & xenodochiorum, de monasteriis virorum seu feminarum quæ secundum regulam sancti Benedicti, vel ea quæ secundum canonicam auctoritatem disposita esse debent, quicquid in præfatis ordinibus extra ordinem est, aut per negligentiam præpositorum, aut per desidiam subditorum, vehementer cupio scire, & secun-

dum Dei voluntatem vestrumque sanctum consilium sic emendare desidero ut in conspectu Dei nec ego reprobus sim, neque vos & populus in commissis iram suæ indignationis incurrat. Quomodo autem istud rationabiliter quaeritum & inventum perficiatur, vobis hoc ad tractandum ac nobis renuntiandum committimus. De minoribus quoque causis, quæ generaliter omnes, specialiter aliquos tangunt, & indigent emendatione, volumus ut posthac illas quaeratis, & ad nostram notitiam reducat, sicut est de Comitibus

& eorum ministris, si iustitias negligunt, aut ipsas vendunt, si sunt rapaces, aut Ecclesiarum, viduarum, orphanorum, aut pauperum oppressores, si ad prædicationem veniunt, si debitum honorem, aut obedientiam sacerdotibus suis impendunt, si aliquas novitates aut argumenta, quæ

ad detrimentum populi pertinent, agere præsumunt, sicut est in acquirendis proprietatibus, aut irrationabiles preces ad adjutoria facienda, sive in reliquis causis quæ ad peccatum nostrum pertinere possunt ac populi nostri.

*Rescriptum consultationis seu exhortationis Episcoporum ad
Domnum Hludovicum Imperatorem.*

Domino gloriosissimo Regi Hludovico pax & vita & victoria ministretur à Deo patre & Domino nostro Iesu Christo. Nos quidem in Dei nomine Angilbertus Archiepiscopus & Andreas Patriarcha unà cum Ioseph Archicapellano, cum ad hanc synodum in urbe regia Ticino congregatam venissemus, replicavimus eis piam vestram exhortationem, quia viva voce ad nos usi fuistis, flagrantes Spiritus sancti munere, & ultra quàm hujus ætatis teneritudo capere potuisse videretur, totius modestiæ & gravitatis atque sapore sapientia conditam protulimus, etiam & coram eis relegi fecimus commonitorium à vestra nobis magnificentia traditum. Quibus auditis, omnes unanimiter pro vestra indole omnipotenti Deo dignissimè gratias egerunt quia populo suo tam piissimum tamque sanctissimum Principem dedit, qui cuncta ordinabiliter disponere cupit.

C A P. I.

ET quoniam religiosa sollicitudo vestra primùm de conversatione Episcoporum, Presbyterorum, & ceterorum Clericorum querere studuit, nos quoque, quò regulariter melius fieri potuit, eundem ordinem servamus. Episcopum quidem ita conversari debere pronuntiamus ut ejus vita rectè vivendi sit norma. Presbyteros verò & Clericos ita vivere oportet ut subdita plebi exemplo suæ conversationis proficiant. Et quidam coepiscoporum nostrorum, qui bonæ conversationis sibi conscij sunt, palam fateri recusabant, ne sui ipsorum laudatores viderentur. Qui verò negligentiam suam recognoscunt, more humani ingenij se ipsos accusare verebantur. Iuxta commonitionem tamen vestram diligentius perscrutantes, quosdam quales desideratis, qualesque populi Dei pastores & rectores esse decer, invenimus. Quorundam verò negligentiam vel erga Clericorum suorum custodiam vel erga plebium sollicitudinem reperimus; quibus ut aliquantulum emendandi spatium tribuatis, humiliter petimus. Qui si citò delicta non correxerint, severiori sententiæ subjacebunt.

II.

Ceterum si quilibet laicorum vel Clericorum contra Episcopum vel alicujus ordinis Clericum aliquid queritur, noverint nos paratos & legitimam præbere audientiam, & si quid perperam gessisse probati fuerint, debita animadversione puniri.

III.

Doctrina verò & prædicatione in populum, partim Episcoporum & reliquorum sacerdotum, partim verò populi negligentia, non sicut necessarium est procuratur. Et sacerdotum quidem injuria nullatenus est excusanda. Quidam verò laici, & maxime potentes ac nobiles, quos studiosius ad prædicationem venire oportebat, juxta domos suas basilicas habent, in quibus divinum audientes officium, ad majores Ecclesias rarius venire consueverunt. Et dum soli afflicti & pauperes veniunt, quid aliud quàm ut mala patienter ferant illis prædicandum est? Si autem divites, qui pauperibus injuriam facere soliti sunt, venire non renuerint, admoneri utique possent ut eleemosynis peccata sua redimerent & à fluxu rerum temporalium se abstinerent. Admonendi sunt igitur potentes ut ad majores Ecclesias, ubi prædicationem audire possint,

possint, convenient, & quantum dono omnipotentis Dei divitiis & honoribus ceteros antecedunt, tanto ad audiendum præcepta conditoris sui alacrius festinent.

IV.

Quidam autem Comites & Vassi domini Presbyteros & Clericos nostros ceteros, quod nec Episcopis facere licet, absque nostra licentia recipiunt. Insuper etiam ubicunque ordinatos, & quosdam de quibus dubium est utrum consecrati sunt, in parrochiis nostris absque nostra examinatione Missas celebrare faciunt. Quod ne ulterius fiat, omnimodis est inhibendum. Quare in ordinandis * plebium rationibus civium instituta servantur, & pestifera ambitionis vitium radicibus extirpetur, & neque ob quorundam propinquitatem, neque pro alicujus familiaritatis gratia, neque, quod maxime detestandum, propter pecuniarum acceptionem, indignus quilibet ordinetur. Et primum quidem ipsius loci Presbyteri vel ceteri Clerici idoneum sibi rectorem eligant. Deinde populi qui ad eandem plebem aspiciunt sequatur assensus. Si autem in ipsa plebe talis inveniri non potuerit qui illud opus competenter peragere possit, tunc Episcopus de suis, quem idoneum judicaverit, inibi constituat.

V.

Sanè removenda quorundam laicorum procacitas, qui hoc solo obtentu quod ad electionis consortium admittuntur, Archipresbyteris suis dominari præsumunt, & quos tanquam patres venerari debuerant, velut subditos contemnunt. Hi igitur intra proprii juris terminos sunt redigendi. Et si extraordinariam dominationem in Ecclesiis exercere præsumperint, regia sunt disciplina coercendi. Ipsi verò qui ad gubernandas plebes legitime proveci sunt, nullatenus à suis Episcopis repellantur, nisi aut in alicujus criminis reatum inciderint, aut easdem plebes male tractaverint.

VI.

Tollenda est enim prava omnino consuetudo quæ in quibusdam locis oriri cepit; quia nonnulli Archipresbyteri, vel aliorum titularum custodes, fruges vel alios Ecclesiarum redditus ad proprias domos abducunt. Quidam verò aliorum possessiones conducunt, ut in eis quæ ab Ecclesiis suis male subtraxerunt recondant. Nonnulli autem laicorum in tantum eorum nequitia se complices faciunt ut quæ

Tom. II.

hujusmodi transgressores ab Ecclesia subripuerunt, ipsi in suis domibus abscondant. Tales ergo primum à suis Episcopis corripiantur. Quod si se citius corrigere noluerint, tanquam qui ecclesiasticas res sacrilega temeritate tractaverunt, synodali sententia feriuntur. Laicos verò qui post hanc denuntiationem socios se hujus expilationis præbuerint, tanquam furti reos, judiciaria coarctabit auctoritas.

VII.

De restauratione Ecclesiarum illud capitulum sufficit quod genitor vester in Capitulari suo constituit. Sed ut servetur, vestra indiget admonitione.

VIII.

Similiter & de xenodochiis, sicut in eodem Capitulari continetur, observandum est.

IX.

De monasteriis autem virorum seu feminarum, quæ secundum regulam sancti Benedicti vel secundum canonicam auctoritatem disposita esse debent, quia inspiratio omnipotentis Dei, ut credimus, cor vestri moderaminis incitavit, ipsi gratias referimus. Nam quod jam maxima ex parte ordinem suum amiserint, omnibus est manifestum. Quæ ut ad pristinum statum reducantur, in Domini ac genitoris vestri ac vestra gloriosa dispositione consistit.

X.

Ea quidem monasteria quæ adhuc statum suum retinent, unumquemque Episcoporum in cujus parrochia constituta sunt providere oportet utrum ordinem suum teneant. Quod si aliter invenerit, unà cum rectore monasterii corrigere debet. Quod si rectoris monasterii principaliter culpa fuerit, & se suosque subditos ad Episcopi sui admonitionem corrigere dissimulaverit, synodica debet auctoritate percelli.

XI.

Quidam autem Episcopi & rectores monasteriorum res Ecclesiarum suarum subtractas & aliis personis largitas esse queruntur, & ideo ecclesiasticas utilitates nequaquam se implere posse dicunt: quæ ut restituantur, vestram regiam majestatem imploramus. Quia si hi qui eas pro animarum suarum remedio Ecclesiis contulerunt, præmium merentur, sine dubio damnatione digni sunt qui eas subtrahere moliuntur.

Z

* Presbyteris canonicam inst.

XII.

In sacris canonibus præfixum est ut decimæ juxta Episcopi dispositionem distribuantur. Quidam autem laici, qui vel in propriis vel in beneficiis suas habent basilicas, contempta Episcopi dispositione, non ad Ecclesias, ubi baptismum & prædicationem, manus impositionem, & alia Christi sacramenta percipiunt, decimas suas dant, sed vel propriis basilicis vel suis Clericis pro suo libitu tribuunt. Quod omnimodis divinæ legi & sacris canonibus constat esse contrarium. Vnde vestram potestatem, ut eos corrigatis, expetimus.

XIII.

Sacra docet auctoritas ut publicè peccantes publicæ poenitentiae subiciantur. Inveniuntur autem quidam qui incesta matrimonia contraxerunt, & vel proximis suis vel Deo sacris mulieribus copulati sunt. Quidam etiam publicæ possunt poenitentiae subjugari. Petimus ut Comitum vestrorum auxilio fulciantur.

XIV.

Quosdam ministros Comitum propter frequentia placita pauperiorem populum nimis affligere comperimus. Vnde majestatem vestram obsecramus ut Capitulare avi vestri de hac re observari præcipiatis.

XV.

De Comitibus verò, de quorum vita & actibus à nobis querere voluit sublimitas vestra, quosdam tales esse scimus quales Dei ministros & vestræ reipublicæ provi-
fores esse decet. Nonnulli autem ut se

suosque ministros corrigant, vestra admonitione indigent. Quibus tamen ut aliquantulum emendandi spatium tribuatis, exposcimus. Qui si se citius corrigere noluerint, regia sunt auctoritate reprimendi.

XVI.

Statuimus etiam ne Episcopi, quando pro confirmando populum parrochias circumcumeunt, Archipresbyteros suos gravent, & hujusmodi dispensa contenti sint, panes centum, frisksingas quatuor, vini sextaria quinquaginta, pullos septem, ova quinquaginta, agnum unum, porcellum unum, annonam ad caballos modios sex, fœnum corr. tres, mel, oleum, cera, quod sufficit.

XVII.

Petimus etiam ut emunitates progenitorum vestrorum ita conservari præcipiatis sicut à glorioso genitore vestro in suo Capitulare constitutum est.

XVIII.

Per singulas parrochias eas festivitates populus observare studeat quas proprius Episcopus venerari prædicaverit; ita ut neque illas negligant quas sacerdotes monuerint, neque inani superstitione eas celebrare præsumant quæ nequaquam sunt observandæ.

XIX.

Si verò aliqui inventi fuerint qui sacerdotibus obtemperare noluerint, per ministros reipublicæ distringantur, & satisfactionem poenitentiae, quam Presbyteri imposuerint, subire cogantur.

CAPITVLA VII.

EDITA POST RESPONSIONEM EPISCOPORVM.

IN nomine Dei omnipotentis. Anno incarnationis dominicæ DCCCLV. Indictione III. menſe Februario, die menſis ejuſdem quarto, cum Dominus magnificentiffimus Hludouicus Auguſtus apud Ticinenſem civitatem in auguſtali aula reſideret, tractaturus de ſtatu ſanctæ matris Eccleſiæ & pace divina diſpoſitione commiſſi ſibi imperij ac generali totius populi ſalute, præſentibus optimatibus ſuis, dixit: Crebrò veſtram fidelitatem retroactis temporibus commonuimus ut ſecundùm normam Chriſtianæ religionis vivere unuſquiſque noſtrorum fidelium fatageret, & ſuos à rapina compeſceret. Attamen quia hæcenus indiligenter eſt actum, amodo omni conamine omnes ſtudere volumus quò penitè à noſtro regno rapina eliminetur, & pauperum voces uſque nunc domini Sabaoth aures pulſantes querimoniis incipiant ſuo creatori laudes rependere pro ubique pace & quiete conceſſa nobis agentibus.

STatuimus autem ut Ecclesie Dei per totius regni nostri fundatæ terminos sub nostræ emunitatis tuitione securæ cum rebus & familiis permaneant ceu prædecessorum nostrorum piissimorum videlicet Augustorum temporibus fuisse probantur, earumque rectores propriis utantur privilegiis, & monachi per sua cœnobita regulari teneant ordinem. Similiter & clerus omnis proprio fungatur ministerio, nemine molestante nostri terroris formidine.

II.

Sancimus nihilominus ut singuli Comites & actores reipublicæ in suis ministeriis legalem procurent populo facere justitiam, pupillos & viduas protegant, per loca solita restaurent palatia quibus, cum iter dictaverit, nos legatosque nostros valeant recipere, ne gravetur Ecclesia. Quando etiam Episcopos, Abbates, vel Comites, seu fidelium nostrorum quempiam in propria villa morari contigerit, cum suis in suis manent domibus, nec sub obtentu hospitij vicinos opprimant, vel eorum bona diripiant.

III.

Denique quia Christi custodiende clementia neminem injustè privavimus, sed neque privari absque legali sanctione aliquem nostrorum fidelium volumus beneficio, jubemus ne quis suum depravet ullo modo, sed instauret securiter, ne qui dirigendi sunt à nobis undique, si depravata repererint, legaliter emendare compellantur, & eos deinceps perfrui prohibeant.

Porro cum ad nostrum quilibet nostrorum fidelium properat obsequium, tam eundo quam redeundo gradiatur pacificè, & ni generalis utilitas cum scaritis veniat in statutis, juxta maneat. Episcopus & Comes, per quorum transeunt terminum, diligenter provideant ne molestantur incolæ, aut eorum domus per vim patiantur invadere, vel propria diripere absque pretio. Sed neque indignè per solita loca tectum, focum, aquam & paleam hospitibus denegare aut aquam carius quam vicinis audeant vendere.

V.

Igitur quia hæcenus in regno nostro frenatè vixisse nulli est ambiguum, sancimus unumquemque suorum hominum sollicitudinem gerere, ne solitam rapinam patrare præsumant. Qua pro re si quis arctatus suum seniorem dimiserit, penitus interdicimus ne recipiatur ab altero; quatenus nisi corrigi voluerit, à nostri regni penitus excludatur finibus.

VI.

Hæc olim sæpe inculcata, & augustali nostra sanctione promulgata, quia ex parte in aliquibus videntur neglecta hæcenus, acriori ulcisci debuerant examine. Attamen nostra mansuetudine ut corrigantur quantulumcunque largimur spatium, quò quique neglecta emendare valeant, destituti post modicum legatos strenuos emendata inquirere. Qui verò negligens repertus fuerit, propriis honoribus nostro privabitur judicio.

TITVLVS IV.

Constitutio promotionis exercitus observationis partibus Beneventi, sub Indictione quinta decima.

C A P. I.

QVicumque de mobilibus vvidrigid suum habere potest, pergat in hoste. Qui verò medium vvidrigid habet, duo juncti in unum qualitatem instruant ut bene ire possint. Pauperes verò personæ ad custodiam maritimam vel patriæ pergant, ita videlicet ut qui plusquam decem solidos habet de mobilibus, ad eandem cu-

Tom. II.

stodiam vadant. Qui verò non plus quam decem solidos habet de mobilibus, nil ei requiratur. Si pater quoque unum filium habuerit, & ipse filius utilior patre est, instructus à patre pergat. Nam si pater utilior est, ipse pergat. Qui vero duos filios habuerit, quicumque ex eis utilior fuerit, ipse pergat. Alius autem cum patre remaneat. Quòd si plures filios habuerit, utiliores omnes pergant. Tantum unus re-

Z ij

maneat, qui utilior fuerit. De fratribus indivisis, juxta Capitularem Domini genitoris nostri volumus ut si duo fuerint, ambo pergant. Si tres fuerint, unus qui inutilior apparuerit, remaneat, ceteri pergant. Si quoque plures omnes utiliores apparuerint, pergant, unus inutilior remaneat. De qua conditione volumus ut neque per præceptum, neque per advocacionem, aut quamcunque occasionem excusatus sit, aut Comes aut Gastald vel ministri eorum ullum excusatum habeant, præter quod Comes in unoquoque comitatu unum relinquat qui eundem locum custodiat, & duos cum uxore sua. Episcopi ergo nullum laicum relinquunt. Quicumque enim contra hanc institutionem remanere præsumpserit, propriis ejus amissis, quod subter ordinatum habemus, præfentialiter ad nostrum opus recipere jussimus, & illum foras eicere.

II.

Omnibus enim notum esse volumus quia jam à prioribus nostris juxta hanc institutionem tulta fuerunt, sed prima recuperare meruerunt. Nunc autem certissime scitote, cujuscunque proprietates tulta fuerit, vix à nobis promerebitur recuperacionem.

III.

A fluvio Pado usque Trebia sit Missus Lotfelmus. Inter Padum & Ticinum Eriulfus. Inter Ticinum & Adda Erembertus. Inter Adda & Addiza Landebertus. Ab Addiza usque ad Forum Julij Theobaldus, Petrus & Arthemius Episcopi, junctis secum Missis Episcoporum & Comitum, Pifa, Luca, Pistoris, & Lunis. Theutmondus Florentia, Volterra, & Aristio. Rotfelmus Vlusid, & Sena Andreas. In ministerio Witonis, Rimmo & Iohannes Episcopus de Forcona. In ministerio Verengari, Hifelmundus Episcopus. In littore Italico Ernefridus, Macedo, & Vulferius.

IV.

Hi volumus ut populum ejiciant, & custodiam prævideant, & populum in castella residere faciant, etiam & cum pace. Nam si Missus aliquis ausus fuerit prætermittere, qui nominibus remanserint, præfentialiter proprium tollant, & eum foris ejiciant. Et si inventus fuerit ipse Missus, proprium suum perdat. Et si Comes aliquem excusatum, aut bassallum suum, præter quod superius diximus, dimiserit, honorem suum perdat. Similiter eorum

ministri, si aliquem dimiserint, & proprium & ministerium perdant.

V.

Quòd si Comes aut Bassi nostri aliqua infirmitate remanserint, aut aliquem excusatum retinuerint, aut Abbates vel Abbatissæ si plenissime homines suos non direxerint, ipsi suos honores perdant, & eorum bassalli & proprium & beneficium perdant.

VI.

Si quoque Episcopus absque manifesta infirmitate remanserit, pro tali negligentia ita emendetur ut in ipsa marcha resideat quousque alia vice exercitus illuc pergat, in quantum Dominus largire dignatus fuerit.

VII.

Et ut certissime sciatis quia hanc expeditionem plenissime explere volumus, constituimus ut Episcopus, Comes, aut Bassus noster, si in infirmitate incerta detentus fuerit, Episcopus quippe per suum Missum, quem meliorem habet, Comes verò & Bassi nostri per se ipsos hoc sub sacramentum affirmant quòd pro nulla occasione remansissent nisi quòd pro certissima infirmitate hoc agere non potuissent.

VIII.

Omnes enim volumus ut omnem hostilem apparatus secum deferant, ut cum nos hoc prospexerimus, & inbreviare fecerimus, non negligentes appareant, sed gratiam quoque nostram habere mereantur.

IX.

Vestimenta autem habeant ad annum unum, victualia verò quousque novum fructum ipsa patria habere poterit. Fragidus enim quicumque eundo & redeundo commotionem fecerit, vitæ incurrat periculum.

X.

Et quia temporis congruentia imminet quadragesimale, in quo studenda sunt præcepta Dei, constituimus ut quicumque Ecclesiam fregerit, adulteria & incendia fecerit, vitæ incurrat periculum. Quicumque caballum, bovem, friscingas, vestes, arma, vel alia mobilia tollere ausus fuerit, triplici lege componat, & liberum armifera, id est, sella, ad suum dorsum ante nos à suis semotis bis dirigatur, & usque ad nostram indulgentiam sustineatur, servi verò flagellentur & tundantur, & illorum domini, quæ ipsi tulerunt, restituant. Quòd si clamor ad seniores venerit, & ipsi talia non emendaverint, tunc horum se-

niores ipsam compositionem faciant, & eadem armifcra, quādiu nobis placuerit, sufficere compellantur.

X I.

Et hoc constituimus, ut ex utraque parte iustitia seruetur, videlicet nostri sicut circa vicini, quæ necessaria sunt, emenda. Vicini autem nullatenus carius quā suis circa vicinis vendere præsumant.

X II.

Qui verò homicidia indifcretè & præ-

sumptiosè fecerit, vitæ incurrant periculum.

X III.

Iter enim erit nostrum per Ravennam, & immediatè mensè Martij in Piscariam, & omnis exercitus Italicus nobiscum. Tusciani autem, cum populo qui de ultra veniunt, per Romam veniant ad Pontem Curvum, inde Capuam, & per Beneventum descendant nobis obviam Luceria
V I I I. Kalendas Aprilis.

F R A G M E N T A C A P I T V L A R I V M.

De dubia conventione.

Ex cod. Romanensis. I. Siquis de conventione ulla aliquem interpellaverit, non per postremas aut adjacentes, sed per primarias rationes, juxta quod in primis res facta se habuit, tractetur. Quod si testes legitimi adfuerunt conventioni, juxta testimonium eorum maximè, non aliis posteris occasionibus quæ per primam stipulationem quod factum est, oportet definiri.

Si servus Clericus fiat.

Ex cod. II. Si servus sciente & non contradicente domino in clero fortitus sit, ex hoc ipso liber & ingenuus fiat. Si enim ignorante domino consecratio facta fuerit, liceat domino intra annum tantum conditionem probare & proprium servum recipere. Si autem servus sciente vel ignorante domino, secundum ea quæ diximus, ex ipso honore clericatus libertatem meritus, postea ecclesiasticum ministerium reliquerit, & ad laicorum vitam transferit, domino suo in servitio tradatur. *Ex Novella constitutione cxxiii. Imp. Iustiniani cap. 17.*

Si Ecclesie aliquid sui juris defraudatum fuerit.

Ex cod. III. Si Ecclesie aliquid sui juris defraudatum fuerit à pravis procuratoribus aut prece aut pretio aut privata gratia præcessorum, successoribus omni tempore liceat inferre calumniam: quia nullo tempore Ecclesia debet suum jus amittere, præter mobilem possessionem, ut est aurum, argentum, vestes, aut pecora, aut domus. Prædia verò, terras, villas, Ecclesias, census, quia inde magni redditus

possunt exire in commune bonum, nulla commutatione nullo pacto liceat ad proprietatem alicujus transferre. Quod postquam compertum fuerit, rescindatur.

De non accipiendis qualibuscunque personis in judicio, in accusatione, & testimonio.

IV. Hoc sancimus, ut in palatii nostris ad accusandum & judicandum & testimonium faciendum non se exhibeant viles personæ & infames, histriones scilicet, nugatores, manzeres, scurræ, concubinarij, neque ex turpium feminarum commixtione progeniti, aut servi, aut criminosi. Frequenter enim homines hujusmodi ex suspitione conversationis pravæ & naturæ, ut inferiores non videantur, quod placet asserere nituntur contra digniores.

De nonis & decimis.

V. Quicumque nonam & decimam admonente Episcopo vel Abbate vel quolibet alio rectore ad primam ejus admonitionem dare contempserit, regia potestate cogente easdem decimas & nonas solvat, & insuper ad partem ejusdem Ecclesie legem suam componat. Si secundò admonitus prædictas nonas & decimas reddere neglexerit, cum eisdem nonis & decimis bannum dominicum persolvat. Nam si tertio admonitus in eisdem nonis & decimis dandis neglegens evenerit, res Ecclesie, de quibus easdem nonas & decimas dare debuerat, penitus amittat. Nonæ verò & decimæ tantum de annona, legumine, vino, fœno, & nutrimine, & omnis generis animalium dandæ sunt. Et hi qui nonas & decimas dare debent, juxta